

ren bazı kelâmcıların iddiaları cevaplandırılır, bu hususta âyet ve hadislerden deliller gösterilir; ardından aksi görüşü savunanlarla sadece vekâletin câiz olduğu ibadetlerden ölümlere sevap ulaşabileceğini ileri sürenlerin delilleri sıralanır ve şu sonuca varılır: “Sevap onu işleyenin mülküdür; eğer din kardeşine bağışlarsa Allah da hediye ettiği kimseye ulaştırır” (s. 143). “Ruh kadîm midir yoksa muhdes ve mahlûk mudur?” başlıklı on yedinci bölümde, “Ruh rabbinin emrindendir” meâlindeki âyetle (el-İsrâ 17/85) Allah’ın Âdem’e kendi ruhundan üflediğini bildiren âyetlerle (el-Hicr 15/29; es-Secde 32/9; Sâd 38/72) dayanılarak, ruhun kadîm olduğunu ileri sürenlerin iddiası çürütülmeye çalışılır ve konuyla ilgili değişik görüşler sıralanarak bütün insanların ruhlarının yaratılmış olduğunu belirtilir. Başta İbn Teymiyye olmak üzere önde gelen âlimlerin bu yönündeki fikirleri aktarılır, âyet ve hadislerden deliller getirilir, karşı görüşler cevaplandırılır. “Ruhların yaratılması bedenlerden önce mi sonra mı?” sorusunun cevaplandırıldığı on sekizinci bölümde müellif bu husustaki görüşleri delilleriyle birlikte aktarıp ruhların bedenlerden sonra yaratıldığı yönündeki kendi görüşünün delillerini sıralar. On dokuzuncu bölüm nefsin mahiyetine dair olup burada nefsin bedenden bir parça veya onun arzalarından biri ya da cisim olup olmadığı sorularıyla bunlara dair âyet ve hadisler üzerinde durulur. Müellif, ruhun mahiyetine dair Fahred-din er-Râzî’nin, “Ruh nûrânî, ulvî, hâfif bir cisimdir” şeklindeki görüşünü en doğru görüş olarak değerlendirdikten sonra bunun dışındaki iddiaları çürütmeye çalışır. “Ruh ve nefis aynı mıdır farklı mıdır?” sorusunun incelendiği yirminci bölümde cumhurun birinci görüşü benimsediği belirtilir ve her iki kelimenin anlamları incelenir; bunlar arasında varlık (zat) yönünden değil nitelik yönünden farklılık bulunduğu ifade edilir. “Nefis bir mi üç mü?” başlıklı yirmi birinci bölümde mutmainne, levvâme ve emmâre kavramları incelenir. Allah’ın insanı nefis-i emmâre ve nefis-i levvâme ile imtihan ettiği, imtihanı başaranlara nefis-i mutmainneyi ikram ettiği belirtilerek aslında bunların bir tek nefisten ibaret olduğu sonucuna varılır. Eserin son sayfalarında nefis-i mutmainneden gelen iyi özelliklerle bunların zıtları olup nefis-i emmâreden gelen kötü özellikler sıralanarak bu konularda geniş bilgi verilir.

Nâci et-Tikrîfî’nin İbn Kayyim’i bedeninin ölümlü, ruhun ölümsüz oluşu, ruh-beden

ilişkisi gibi konulardaki görüşleri dolayısıyla Eflâtuncu olarak nitelemesi (*el-Felsefetü’l-ahlakıyyetü’l-Eflâtûniyye*, s. 403-411) isabetli değildir. Zira müellif eserin birçok yerinde âhiret hayatının ruh ve beden бүтүнлүгүyle gerçekleşeceğini ifade etmiş, ruh-beden ilişkisiyle ilgili diğer konularda da hâkim İslâmî anlayışı sürdürmüştür.

Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, *Kitâbü’r-Rûh*’un yirmi altı nüshasını tesbit etmiş olup bunların içinde ferağ kaydı bulunanların en eskisi 8 Cemâziyelevvel 774 (5 Kasım 1372) tarihini taşımaktadır (*el-Eşbât*, s. 264-267). Eser birçok defa basılmış olup bazıları şunlardır: Haydarâbâd 1318, 1963 (nşr. Hâşim Nedvî); Kahire 1369 (nşr. Muhammed Ali Sâbih); Riyad 1386/1966 (3. bs.); Dimaşk 1980; Beyrut 1983 (nşr. M. İskender Yeldâ); Amman 1985 (nşr. Abdülfettâh Mahmûd Ömer); Kahire 1410/1989 (nşr. Âdil Abdülmün’im Ebû’l-Abbas). Eserin yedinci bölümü “er-Risâletü’l-kabriyye fi’r-reddi ‘alâ münkirî ‘azâbi’l-kabri mine’z-zenâdika ve’l-kade-riyye” başlığıyla *Hedyyetü’s-Sa’diyye fî mâ cerâ beyne’l-Vehhâbiyye ve’l-Ahmediyye* isimli derleme içinde basılmıştır (Mısır, ts.). Aynı bölüm *Meşrû’iyyetü ziyâretü’l-kubûr* adıyla da yayımlanmıştır (Kahire 1375/1955). Bessâm Ali el-Amûş, Riyad’daki Câmîatü’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye’nin Akîde Bölümü’nde yaptığı doktora çalışmasında *er-Rûh*’u tahkik ederek iki cilt halinde neşretmiştir (Riyad 1412/1992). Eser Şaban Haklı tarafından Türkçe’ye çevrilmiş (*Kitâbu’r-Rûh*, İstanbul 1993) ve F. T. Cooke’un bir makalesinde incelenmiştir (“İbn al-Qaîyim’in *Kitâb al-Rûh*”, *MW*, XXV [1935], s. 129-144).

Eser müellifi tarafından ihtisar edilmiştir (*Muhtaşarü’r-Rûh*, nşr. Leylâ Mebrûk, Kahire 1984). *er-Rûh*’u *Sırrü’r-rûh* başlığıyla ihtisar eden İbrâhim b. Ömer el-Bikâî eserin aslındaki yirmi bir bölümü on bir bölümde toplamıştır. Bikâî, kısa mu-kaddimesinde kitabı yarı yarıya kısaltmakla birlikte asıldaki önemli bilgileri korumaya özen gösterdiğini, ayrıca bazı küçük eklemeler yaptığını belirtmektedir. Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Kitâbü’r-Rûh* hakkında biri İsmâil b. Muhammed b. Re-kîn’e, diğeri Ezherî diye tanınan Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Medenî’ye ait iki muhtasar kaydetmiştir (*Câmî’u’s-sürûh ve’l-havâşi*, II, 989). Kitabın, Abdülvehhâb b. Abdullah eş-Şâfiî tarafından *Nefhatü’l-ervâh ve tuhfetü’l-efrâh* ismiyle yapılmış bir muhtasarının

daha bulunduğu bildirilmektedir (Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, s. 264).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh*, Riyad 1386/1966; Bikâî, *Sırrü’r-rûh* (nşr. Mahmûd M. Nas-sâr), Kahire 1990, s. 37; M. Müslim el-Ganîmî, *İbn Kayyim el-Cevziyye*, Beyrut 1401/1981, s. 276-301; Nâci et-Tikrîfî, *el-Felsefetü’l-ahlakıyyetü’l-Eflâtûniyye*, Beyrut 1402/1982, s. 403-411; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *İbn Kayyim el-Cevziyye*, Riyad 1405/1985, s. 158-161; Yûsuf Mahmûd Muhammed, *en-Nefs ve’r-rûh*, Devha 1414/1993, s. 203-212; Ali b. Abdülazîz b. Ali eş-Şebel, *el-Eşbât fî mahtûâtî’l-e’imme şey-hülislâm İbn Teymiyye ve’l-allâme İbnî’l-Kayyim ve’l-hâfız İbn Receb*, Riyad 1423/2002, s. 264-267; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî’u’s-sürûh ve’l-havâşi*, Ebûzabî 1425/2004, II, 989.

MUSTAFA ÇAĞRICI

RUH ÇAĞIRMA

Gâibden haber vermeye ilgili birçok yöntemden biri olan ruh çağırma (necromancy) ölen kimselerin ruhlarını büyü yoluyla çağırarak onlarla ilişki kurma metodudur. Ölen kimselerle bu şekilde haberleşmeye çalışmanın başlıca amacı bilinmeyen sebeplerin açığa çıkarılmasını sağlama veya olayların gelecekteki seyrini öğrenme isteğine dayanır. Ruh çağırılan kişinin ölüm sebebi de araştırılan hususlar arasındadır. Ruh çağırma, ölümden sonraki hayatın varlığına ve ölen kimselerin yaşayanların işleriyle ilgilenmeye devam ettikleri gibi geleceğin bilgisine de sahip olduklarına inanmayı gerekli kılar. Bu yönüyle ruh çağırma karmaşık cenaze törenleriyle, cenaze töreni sonrası geleneklerle ve atalara tapınma ile ilişkilendirilmiştir. Ölümlerin ruhlarını büyü yoluyla çağırma uygulaması ile sınırlı olan ruh çağırmada spiritüalizm (spiritizma) veya ruhçuluktan farklı olarak araçlar yoluyla haberleşme olmadığı gibi şamanların ruh seyahatlerine ilişkin tecrübelerinin aksine ölümlerin ruhlarıyla karşılaşma, hayaletlerin görüntüleri veya rüyada haberleşme de yoktur. Ortaçağ’larda ruh çağırma “büyü” mânasında kullanılmaya başlanmış, çoğunlukla büyü, sihir ve büyücülüğe benzer kabul edilmiştir.

Gâibden haber vermeye hemen her kültürde rastlanırsa da ruh çağırma yöntemiyle gâibden haber verme belirli geleneklerde görülür. Meselâ eski Yunanlılar ölümlerin gâibden haber verme gücüne sahip olduklarına, mezarları başında kurban sunmak veya yere şarap dökmek suretiyle onlardan bilgi alınabileceğine inanıyorlar-

dı. Bu tür takdimeler cenazenin defni esnasında ve sonrasında icra edilen törenlerin bir parçasıydı. Ruh çağırma Homeros döneminde Yunanlılar tarafından uygulanıyor, onların klasik literatüründe bu konuya sık sık değiniliyordu. Odysseus'un, talihsizliğinin sebebini öğrenmek için Tiresias'a danışmak üzere Hades'i ziyaret etmesi (*Odysseia*, s. 197), Gilgamiş'in ölümler âlemiyle ilgili bilgi almak amacıyla ölen Enkidu'ya başvurması da (Gilgamiş Destanı, tablet XII) birer ruh çağırma örneği olarak kabul edilmiştir. İskandinavlılar ve Almanlar arasındaki ruh çağırma uygulamasına dair bilgilerin pek çoğunun efsanelere dayandığı bilinmektedir. Ruh çağırmanın Etrüskler arasında ve Roma tarihinin ilk dönemlerinde bilinmediği veya en azından kayda geçirilmediği görülmektedir. Peru'nun fethinden kısa bir süre sonra yazılan İspanyol tarihlerinde İnkalar'ın ölümlerle irtibat kuran iki özel kâhin sınıfına sahip oldukları kaydedilir. Bunlardan bir grup ölen kimselerin mumyaları ile meşgul olma, diğerleri ise çeşitli ruhi varlıklara ve İspanyollar'ın put diye nitelendirdikleri tasvirlerle başvurma konusunda uzmanlaşmıştı.

Ruh çağırma mitolojik anlatılar, efsaneler ve edebî metinlere konu olmuştur. Bu tür metinlerde ölen kimselerle haberleşme tasvir edilir veya onların mesajları anlatılır; bunun yanında ruh çağırma ile ilgili çeşitli teknikler hakkında bilgi verilir. Ruh çağırma seansları esnasında ölünün bir parçasının, çoğunlukla da kafatasının veya isminin kullanılması dikkat çekicidir. Cevap, trans halinde karnından konuşma sanatı yoluyla gâibden haber veren kimse tarafından uydurulan bir söyleşi şeklinde olabileceği gibi bir işaretle de açığa vurulabilir. Bu da bir falı yorumlamayı veya bir kuradan sonuç çıkarmayı gerektirebilir. Yine ruh çağırma tekniğiyle ilgili olarak Yeni Gine'nin Huon Gulf bölgesinde XIX. yüzyıl boyunca ve misyonerlerin bölgeye gelişinden önce bütün ölümler büyüye atfedilirdi. Ölüme sebep olan büyücünün kimliği, ölen kimsenin ruhunu büyü yoluyla çağıran falcı tarafından herhangi bir objeye yazılırdı. Daha sonra ruh sorguya çekilir ve falcının elinde bulunan objenin hareketinden "evet" veya "hayır" cevabı alınırdı. Kullanılan en yaygın obje sersemleştirilmiş bir yılın balığı olup onun kıvrınması "evet" cevabı olarak yorumlanırdı. Diğer objeler ters çevrilmiş bir kabuk veya elde tutulan bir bambu parçası olabilir. Bu objelerin hareketleri bazı hi-lelere mâruz bırakılır ve cevaplar çoğun-

lukla halk arasında yaygın olan şüpheleri doğrulayacak şekilde kullanılırdı. Haiti'de hem koloni dönemindeki Avrupa etkisinden hem de Batı Afrika geleneklerinden gelen bir uygulama mevcuttu. Ruh çağırma merasimleri ruhların mahiyetleri ve yerleri hakkındaki yaygın inanca göre farklılık arzederdi.

Kitâb-ı Mukaddes'te çok sayıda gâibden haber verme tekniğinden bahsedilmiştir. Ruh çağırma ya da ölüye danışma gâibden haber vermeye ilişkilendirilmiş (Tesniye, 18/11; I. Samuel, 28/8; II. Krallar, 21/6) ve yasaklanmıştır (Levililer, 19/31, 20/6; İşaya, 8/19, 20; I. Târihler, 10/13). Bununla beraber Saul'un bir büyücü kadın vasıtasıyla Samuel'in ruhunu çağırıp ne yapması gerektiğini sorması (I. Samuel, 28/3-25) bir ruh çağırma örneği olarak kaydedilmiştir. Ruh çağırma Talmud'da da diğer gâibden haber verme teknikleri arasında zikredilmiş ve sert biçimde eleştirilmesine rağmen birçok ruh çağırma örneğinden bahsedilmiştir. Ruh çağırma yahudiler arasında nâdiren uygulanmakla birlikte yine de Rabbânî kaynaklarda ve Ortaçağ yahudi geleneğinde iz bırakmıştır. Hristiyanlık'ta ruh çağırma ilk asırlardan itibaren kötü bir tatbikat olarak kabul edilmiştir. Pek çoğu Hristiyanlık öncesine dayanan büyü ile ilgili inançlar Ortaçağ boyunca devam etmiştir. Ancak Ortaçağ sonları ile Rönesans başlarında büyücülere ağır işkenceler uygulanmıştır. Büyücülere yönelik suçlamalar arasında büyü yaparken şeytanî güçlerin yardımına başvurma ve büyü yoluyla ölen kimselerin ruhlarını çağırma da yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Homeros, *Odysseia* (trc. Azra Erhat – A. Kadir), İstanbul 1970, s. 197; *Gilgameş Destanı* (trc. Muzafer Ramazanoğlu), Ankara 2001, s. 97; İbn Kayyim el-Cevziye, *Kitâbü'r-Rûh* (nşr. M. Şerif Sütker), Beyrut 1412/1991, s. 21-42; I. King, "Necromancy", *A Dictionary of Religion and Ethics* (ed. S. Mathews – G. B. Smith), London 1921, s. 305; E. R. Pike, *Encyclopaedia of Religion and Religions*, London 1951, s. 127, 360; *The New Bible Dictionary* (ed. J. D. Douglas), London 1962, s. 320-321; *DB²*, s. 607-611; *DCR*, s. 243, 467, 589-590; Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, İstanbul 1979, s. 53-69; *The Perennial Dictionary of World Religions* (ed. K. Crim), San Francisco 1989, s. 535; R. Guenon, *Ruhçu Yanılığ* (trc. Lütüfi Fevzi Topaçoğlu), İstanbul 1996, s. 159-170; E. Bourguignon, "Necromancy", *ER*, X, 345-347.

AHMET GÜÇ

İslâm'da. Arapça'da "ruh çağırma" karışılığında **ilmü istinzâlî'l-ervâh**, **ilmü istihzârî'l-ervâh** ve **ilmü'l-azâim** tabirleri kul-

lanılır. "İlmü'da'veti'l-kevâkib, şa'beze, ilmü'l-hiyeli's-Sâsâniyye, ilmü'l-istiâne bi-havâssî'l-edviye ve'l-müfredât" ise ruh çağırma ile ilgili bulunan ve bir ölçüde onun evveliyatını oluşturan uygulamalara ait bilginin adıdır. Ruh çağırma için Osmanlı literatüründe yaygın biçimde kullanılan terim ise **huddâmcılık**tır. Bu tabirler birbirine yakın mânalar ifade etse de ayrıntıda farklı içerik taşır. Meselâ belli bir amaçla cin veya melek gibi gayri maddî varlıklarla temasa geçmeye "ilmü'l-azâim" (bk. **AZÂİM**), bunların bedenlenmiş şekilleriyle temasa geçmeye ise "ilmü'l-istihzâr" denilir (Taşköprizâde, I, 366-367; *Keşfü'z-zunûn*, I, 80).

Câhiliye Arapları medyum tabiatlı insanları takip eden "reiy" veya "tâbi" adında cinlerin varlığına, kâhinlerin bunlardan aldıkları haberlere dayanarak kehanette bulunduklarına inanırlardı. Kur'ân-ı Kerîm'de cin ve şeytanların gökten haber çalmalarına engel olmak için üzerlerine ateş şuleleri gönderildiği bildirilmekte (el-Hicr 15/18; es-Sâffât 37/10; el-Cin 72/8-9), şeytanların kışkırtma ve temaslarından Allah'a sığınılması tavsiye edilmektedir (el-Mü'minûn 23/97-98). Resûl-i Ekrem de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah bir işe hükmettiği zaman önce arşı taşıyan melekler, arkasından gök ehli O'nu tesbih eder. Sonra altıncı göğün ehli yedinci göğün ehline, 'Rabbimiz ne buyurdun?' diye sorar. Nihayet haber dünya göğünün halkına ulaşır. Şeytanlar kulaktan bir şeyler kapmak isterler, bu duruma engel olmak için üzerlerine gök taşları salınır. Duydukları haberleri aynen getirirlerse haktır, fakat tahrif edip ilâveler de yaparlar" (Buhârî, "Tefsîr", 31; Müslim, "Selâm", 124). Hz. Âişe'den gelen bir rivayette Resûlullah meleklere bulutlar içinde indiklerini ve göklerde olup bitenleri aralarında konuştuklarını, bu esnada şeytanların kulak hırsızlığı yaparak duydukları haberleri kâhinlere ilettiklerini, kendilerinden de yüzlerce yalan kattıklarını bildirmektedir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 11, "Tib", 45; Müslim, "Selâm", 122, 123). Buhârî'de geçen diğer bir rivayette ("Kitâbü's-Sâlât", 75) Hz. Peygamber'in, namazını bozdurmak için onu rahatsız eden cin taifesinden bir ifriti yakalayıp mescidin direklerinden birine bağlamak istediği, ancak Hz. Süleyman'ın kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir gücü bağışlamasını Allah'tan istediğini hatırlatarak bundan vazgeçtiği belirtilmektedir. Âyet ve hadislerden cinlerle insanlar arasında irtibat kurulabileceği, insanların cinleri emir altına alarak kullanma-